

Projektet SVENSKA SOM MÅLSPRÅK (SSM)
The project SWEDISH AS A TARGET LANGUAGE

SSM Report 1

Björn Hammarberg och Åke Viberg

FELANALYS OCH SPRÅKTYPLOGI

Orientering om två delstudier i SSM-projektet

Stockholms universitet
Institutionen för lingvistik
Juli 1977

Rapportserien SSM Reports

SSM-rapporterna (serien *SSM Reports*) utgavs vid Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet i anslutning till forskningsprojektet *Svenska som målspråk (SSM)* som understöddes av Skolöverstyrelsen 1973–1980. Redaktör för serien var Björn Hammarberg. Projektet var inriktat på studium av sådana företeelser i svenskans struktur och användning som utgör problem för vuxna inlärare av svenska som andraspråk med olika modersmål.

Upphovsrätten innehas av författarna. Rapporterna får laddas ner för personligt, icke-kommersiellt bruk och får citeras enligt gängse vetenskapliga principer. De får fritt användas i kurser inom högskolan under förutsättning att källan uppges.

Förteckning över SSM-rapporterna

1. Hammarberg, Björn & Åke Viberg (1977), *Felanalys och språktypologi. Orientering om två delstudier i SSM-projektet*. 34 s.
Även tryckt i *Nysvenska studier* 57 (1977) i form av två uppsatser, "Svenskan i ljuset av invandrades språkfel" av Björn Hammarberg (s. 60–73) och "Svenskan i typologiskt perspektiv" av Åke Viberg (s. 74–85).
2. Hammarberg, Björn & Åke Viberg (1979), *Platshållartvånget, ett syntaktiskt problem i svenskan för invandrare*. Andra, omarbetade upplagan. 67 s.
En engelsk version är tryckt i *Studia linguistica* 31: 106–163 (1977) under titeln "The place-holder constraint, language typology and the teaching of Swedish to immigrants".
3. Hammarberg, Björn & Åke Viberg (1976), *Anaforiska processer i svenskan i invandraperspektiv – några utgångspunkter*. 13 s.
Även tryckt i *Nysvenska studier* 55–56: 213–226 (1976).
4. Åslund, Jan (1976), *Araber skriver svenska – arabisk syntax och arabers syntaxfel i svenskan*. 47 s.
5. Hammarberg, Björn & Åke Viberg (1976), *Reported Speech in Swedish and Ten Immigrant Languages*. 21 s.
Även tryckt i *Papers from the Third Scandinavian Conference of Linguistics*, red. Fred Karlsson (1976). Turku: Academy of Finland, Text Linguistics Research Group. 131–148.
6. Strömqvist, Sven (1980), *En orientering om NP, kasus och prepositioner i ryska*. 21 s.
7. Viberg, Åke (1980), *Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk: 1. Kognitiva predikat. 2. Perceptionsverbens semantik. 3. Emotiva predikat*. 103 s.
En förkortad version av uppsats 1 är tryckt i *Svenskans beskrivning* 12, red. S. Fries & C.-C. Elert (1980). Umeå universitet. Uppsats 2 även i *Tvåspråkighet*, red. A. Stedje & P. af Trampe (1979). Stockholms universitet. Uppsats 3 även i *Kontrastiv lingvistik och sekundärspråksforskning*, red. B. Hammarberg (1979). Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik.
8. Viberg, Åke (red.) (1983), *Studier i kontrastiv lexikologi: Perceptionsverb*. Andra, utökade upplagan. 133 s.
9. *Studium av ett invandrarsvenskt språkmateriel* (1983). 115 s.
10. Hammarberg, Björn & Åke Viberg (1984), *Forskning kring svenska som målspråk. Två forskningsöversikter: 1. Grammatik och ordförråd (Åke Viberg). 2. Fonologi (Björn Hammarberg)*. 64 s.
Även i *Nordens språk som målspråk. Forskning och undervisning*, red. K. Hyltenstam & K. Maandi (1984). Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik.

INNEHÅLL

Förord	4
Svenskan i ljuset av invandrares språkfel (Björn Hammarberg)	5
Svenskan i språktypologiskt perspektiv (Åke Viberg)	17
English summary: Swedish in the light of immigrant learners' errors, and Swedish in a typological perspective	31
Litteraturförteckning	33

FÖRORD

De två bidragen i den här rapporten gavs som föredrag vid "Tionde sammankomsten för svenskans beskrivning" i Uppsala den 22-23 april 1977. De skall ingå i sammankomstens "Förhandlingar" i ett kommande nummer av Nysvenska studier.

Vi arbetar på en större rapport om felundersökningen (Björn) och en om typologiundersökningen (Åke). Den här presentationen av de båda undersökningarna föranleds av att de nu har tagit form så pass att det är värt att orientera om dem och visa med några konkreta exempel vad de kan ge, utan att vänta ut återstoden av det tidsödande detaljarbete som hör till de kompletta undersökningarna.

Det har för båda undersökningarna visat sig nödvändigt att på vägen ta upp och detaljstudera en del centrala problemavsnitt som inte tidigare har blivit tillräckligt utredda för våra behov. De hittills utkomna SSM Reports innehåller några sådana delstudier. I kommande rapporter tänker vi ta upp relativa, bisatsbildning, bestämdhet, tempus mm.

Björn Hammarberg

Åke Viberg

Björn Hammarberg

SVENSKAN I LJUSET AV INVANDRARES SPRÅKFEL

Orientering om felundersökningen inom projektet "Svenska som målspråk"

Språkelevens fel är tacksamma att göra till föremål för lingvistiskt studium. Vad man gör av det hela kan variera rätt starkt beroende på avsikten med undersökningen och den syn på språkfel man utgår från: fel som inlärningsmisslyckanden, som störning i kommunikationen, som indikatorer på vad eleven behöver lära sig, som belägg för elevens inlärningsstrategier och inlärningsväg, som elevens försöksballonger i sitt utforskande av målspråket etc. Undersökningar som förekommer inriktar också sitt intresse på lite olika sätt: man studerar felfrekvens för olika språkliga kategorier, felfrekvens hos olika kategorier av elever, fels störningsgrad i mottagarledet, fels orsaksförklaring, feltendenser på olika stadier i språkinläringen etc. (Se t.ex. uppsatserna i Nickel 1972, Svartvik 1973, Richards 1974, Schumann & Stenson 1975, Palmberg & Ringbom 1977.) I den felundersökning som ingår i projektet Svenska som målspråk (SSM) är infallsvinkeln delvis en annan. Jag skall här, samtidigt som jag summariskt redogör för undersökningens uppläggning och innehållsinriktning, betona den roll som problemsökningsinstrument som ett studium av fel kan spela när det gäller att utforska vad som är karakteristiska strukturdrag i svenskan sedd i språktypologiskt perspektiv och som målspråk i invandrarundervisningen.

Vi får hålla i minnet det speciella läge som råder för svenska som främmande språk, jämfört med vad vi har varit vana vid i språkväg. Dels lingvistiskt: svenskan har studerats mest i modersmålsperspektiv och i jämförelse med sina nära genetiska släktingar. En karakteristik av svenskans strukturella särprägel i ett världsperspektiv återstår ännu att arbeta fram, men det är självklart ett lingvistiskt forskningsmål (liksom det i princip är för varje enskilt språk). Dels praktiskt-pedagogiskt: svenskan är idag ett av de "stora" främmande språken i utbildningsväsendet i Sverige, sedan ungefär ett decennium. Det studeras i målspråksmiljön av personer med något hundratal olika modersmål. Elevernas inlärningsproblem i svenskan blir naturligtvis mångfaldiga, men samtidigt kraftigt överlappande mellan elever med olika utgångsspråk. Vi behöver lära oss hitta i problemfloran. Den svenske invandrarläraren kan inte gå till verket med den implicita

vetskap om elevernas språkliga förutsättningar som vi tar för given i de vanliga skolspråken. I synnerhet behöver en adekvat lärarutbildning (som vi i dagsläget saknar) kunna bygga på en sådan beskrivning av språkproblemen att läraren kan lära sig ställa detaljdiagnos på elever med okänt modersmål. Den teoretiska och den praktiska aspekten är sidor av samma sak: lingvisten och språkpedagogen stretar på samma oplöjda fält.

Felundersökningen är en av de båda rätt brett upplagda delundersökningar som vi har inlett SSM-projektet med för att skaffa oss en vägledning till var problemen ligger och hur de hänger samman. Den andra är den språktypologiskt orienterade inventering av fakta i språken som Åke Viberg redogör för i sitt bidrag. Felundersökningen har två huvudsyften:

1. Den skall ge en systematiserad samling exempel på språkfel i svenskan hos elever med olika angivna modersmål, som kan dels ge en uppfattning om vad som förekommer (låt vara delvis betingad av den typ av textmaterial som undersökts), dels tjäna som ett autentiskt illustrationsmaterial för de problem vi behandlar.
2. Den skall också, i förening med typologiska språkbeskrivningar, ge utgångspunkter för att precisera delproblem för fördjupat studium. Detta arbete pågår för närvarande. I projektets rapportserie har vi börjat presentera sådana delområdesstudier.

Urvalet av språk

Det har gällt att få fram jämförbara feldata från personer med olika modersmål, som man kan sammanställa modersmålsvis eller jämföra tvärs över. Jag har valt följande tio språk: engelska, spanska, grekiska, polska, persiska, finska, ungerska, turkiska, japanska och arabiska. Urvalet är ett försök att balansera mellan olika hänsynstaganden: att få med de stora invandrargruppernas språk (serbokroatiska kanske kommer med också i sinom tid); att sprida språken någotsånär, åtminstone inom det område som huvudmassan av invandrarna kommer ifrån, och undvika att hopa språk som är nära släkt (ex. portugisiska - spanska - italienska); att spänna över både "närspråk" och "fjärrspråk", dvs att få med i jämförelsen både språk som står svenskan nära (engelska) och sådana som är geografiskt och typologiskt avlägsna (japanska, arabiska); vidare att lätt kunna få tillgång till material.

En intressant sidoaspekt är hur pass användbart det här urvalet är för att ge en allmän typologisk belysning av svenskan, dvs hur bra eller dåligt det representerar "språkuniversum". Uppstår det någon konflikt mellan önskemålet att teckna svenskans "typologiska profil" i ett allmänspråkligt perspektiv och intresset att vinkla undersökningen mot de stora invandrargruppernas språk? Problemet belyses utförligare i Hammarberg och Viberg (under utgivning); jämför också Åke Vibergs bidrag i denna skrift.

Materialet

Materialet utgöres av fri skriftlig produktion: uppsatser skrivna av vuxna elever i svenskkurser. Huvuddelen kommer från Stockholms universitets Institute for English-Speaking Students (IES) - vilket ingalunda innebär att alla eleverna talar engelska - och består av sådana elevtexter som normalt produceras vid svenskkurserna där: inträdes- och slutprov samt klassrumsuppsatser. Innehållet varierar; somliga uppgifter består i att beskriva en tecknad bildserie eller ett vardagsförlopp, andra utgår från texter som klasserna har läst tidigare eller ämnen som debatterats, och liknande. Textlängden varierar från ca 1/3 till några skrivsidor, något beroende på elevens stadium. Texterna är avsiktligt spridda över alla förekommande kursstadier, utom helt färskna nybörjare. - Texterna från finskspråkiga kommer inte från IES, utan från ABF Norra Storstockholm och AMU-centret i Västerås.

Vissa elementära personuppgifter har samlats in: modersmål (det skall vara ett klart dominerande uppväxtspråk, tvåspråkigt uppväxta har sorterats bort), geografisk härkomst (hemland, födelseort, uppgifter om uppväxtorter), kön, födelseår, vistelselängd i Sverige, kursstadium i svenska, kunskaper i övriga språk (grovt angivet efter skalan lite - bra - utmärkt), allt enligt vederbörandes egna uppgifter. Socialgruppsmässiga uppgifter har i regel inte efterfrågats.

Ur elevtexterna, som uppdelats på delkorpusar efter modersmål, har sedan olika slags excerperingar och materialsorteringar skett. Detta har utförts som uppsatsarbete av studenter i svenska, nordiska språk och arabiska, efter gemensamma riktlinjer.

1. Grundläggande felsamling. Excerpering av allt som excerpisten bedömt som fel mot målspråkets struktur, i erforderlig kontext. Sortering i grammatiska kategorier efter en mall som uppgjorts gemensamt för de olika delkorpusarna men tillåter viss variation mellan språken efter behov. Däremot tills vidare ingen excerpering av motsvarande rättställen. En sådan här grundsamling finns gjord för alla de tio språken.
2. Selektiv felsamling. Excerpering över en större textmassa, varvid fel (och i vissa fall även rättställen) inom ett visst grammatiskt område framsökes. Ett material om species och om tempus föreligger, och ytterligare särexcerperingar tillkommer.

De felsökningar som gjorts i denna form håller nu på att kompletteras, bearbetas och sammanställas, så att de kan redovisas problem för problem tvärs över delkorpusarna. De texter som ligger till grund för detta omfattar tillsammans ca 110.000 ord (ca 400 A4-sidor). Som ett exempel för att ange proportionerna kan vi ta materialet från japanskspråkiga, där en grundexcerpering finns gjord på hela textmassan:

	Elever	Texter	Sidor netto	Rader	Ord	Fel
Summa	18	51	40	1.080	10.800	1.200

Räknat per text blir det i medeltal 210 ord och 24 excerpierade fel, per elev 2,8 texter, 600 ord och 67 fel. Textmängden hålls tämligen konstant för de olika delkorpusarna, medan feltätheten och likaså antalet elever varierar. Felexcerpterna lagras i form av en (ännu preliminärt sorterad och oklippt) nålkortsbank. Den omfattar för närvarande ca 8.000 felställen och 7.000 rättställen. (Rättställena i texterna är naturligtvis för varje problemkategori betydligt fler än felställena.)

Något om tolkningen av felmaterial

Felanalys är definitionsmässigt i första hand en mottagarrelaterad bedömning av språkliga yttranden. Redan termen "fel" innebär ju att man bedömer det yttrade med målspråket som norm. Säger invandraren t.ex:

(1) 1 mars 1972 bodde jag på samma stället som nu

(i stället för samma ställe), är det ju "fel" för den svenske lyssnaren,

men inte nödvändigtvis "fel" som produkt av den grammatiska hypotes om svenskan som invandraren skaffat sig. I en sändarrelaterad analys kan man undersöka hur talarens aktuella hypotes(er) om modersmålet uppkommit, dvs försöka reda ut bakgrunden till att hans yttranden får den grammatiska form de får: t.ex. som överföring från modersmålsmönstret till målspråket (interferens), dito från ett sidospråk, eller övergeneralisering av den hittills vunna kunskapen i modersmålet. Exempel på det sistnämnda: den japan som skrev (1) har helt korrekt utgått från att samma stället har bestämd species (det syns på felet) men övergeneraliserat svenskans användning av bestämd artikel för att beteckna bestämdhet.

I den här felundersökningen är det anledning att intressera sig för både mottagar- och sändaraspekterna, men definitionen och kategoriindelningen av felet i materialet görs mottagar-, eller närmare bestämt målspråksrelaterad, dvs baseras på en bedömning av vad i svenskan som felet är ett brott emot. I sammanhang med detta kan man också utforska hur fel av den aktuella typen påverkar lyssnaren/läsarens tolkning av det yttrade.

I det praktiska analysarbetet griper de båda aspekterna, den mottagarrelaterade och den sändarrelaterade tolkningen, ofta in i varandra. Som ett exempel kan vi betrakta följande excerpt, åter ur den japanska lådan:

(2) Ibland finns det elever som skolkar från skolan. De är inte lätta elever.

Vad är det för fel med lätta? Vad skall uttrycket betyda? Benägenheten hos japaner att förväxla svenskans /r/ och /l/, som det finns många andra exempel på, leder oss till tolkningen att det rör sig om ett fonologiskt fel, lätta för rätta. Bruket av ordet rätta är inte utan vidare genomskinligt för en svensk, men man kan precisera hur ordet har felanvänts om man tar hänsyn till att japanskans yoi motsvarar en rad betydelsebesläktade begrepp i svenskan: rätt, god, bra, duktig m. fl. Det är alltså fråga om en kombination av ett fonologiskt och ett lexikalt fel, en kategoribestämmning som vi gör, men inte kunde finna fram till, utifrån svenskan.

Vad som är ett systematiskt uppträdande fel, och vad som är mer udda företeelser, kan bedömas efter olika grunder, kvantitativa och deskriptiva. Ibland är en feltyp så frekvent i materialet att den redan

därigenom inte gärna kan antas uppträda av en olyckshändelse. Spridningen på antal elever kan ge en uppfattning om det är en individuell egenhet eller ej. Däremot ger en finmätning av frekvens och spridning knappast något meningsfullt mått på feltypens "viktighet". (Överhuvudtaget är det ju här inte fråga om att använda felundersökningen för att mäta upp hur mycket fel som görs, utan som ett sökinstrument för att få reda på vilka slags fel som görs och hur de kan se ut i autentiska sammanhang.) Ibland finns det så klara språkliga likheter att man leds att tolka felet som avhängigt av modersmålet, en övergeneralisering av den hittills lärda svenskan, eller kanske modellerat på ett sidospråk. Då kan man tala om en regelbundenhet på språkdeskriptiva grunder. Kvantitativ och deskriptiv regelbundenhet kan, men behöver naturligtvis inte följas åt, och gränsen mellan vad som framstår som systematiska och osystematiska fel går inte att dra skarpt.

Kategoriindelning

I excerperingsskedet har kravet gällt att principerna för felens kategorisering skall vara tillräckligt enkla för att kunna hanteras med konsekvens även när man är rätt ovan, men medge tillräcklig finindelning och överskådlighet för att man skall kunna hitta företeelser som man i det fortsatta arbetet kommer att intressera sig för. Det har gett en råsortering i sex huvudkategorier, som är gemensamma tvärs över delkorpusarna, och ett rätt stort antal underkategorier som kan variera men i praktiken visar stora likheter tvärs över materialet. De sex huvudkategorierna är:

1. Fel på satsens och meningens grundstruktur
2. Fel på verbfras, prepositionsfras, adverb
3. Fel på nominalfras
4. Fel inom böjningsmorfologin
5. Lexikala fel, ordbildningsfel
6. Fonologiska och ortografiska fel

I det fortsatta arbetet kommer det sedan upp problemområden som skär över denna råindelning. Vi skall betrakta ett urval feltyper och felexempel som kan illustrera detta.

Ett problemområde: bisatsbildning

De felkategorier som sammanfattas i tabellen och i exemplen (3) - (16) har alla på ett eller annat sätt att göra med medlen för att underordna satser. (Det finns fler feltyper i materialet som kan föras till denna grupp, men de anförda får räcka som illustration.) För korthets skull begränsar vi oss här till fyra invandrargrupper, engelsk-, grekisk-, japansk- och turkiskspråkiga (med 58, 55, 51 respektive 62 undersökta texter.)

Naturligtvis gäller resonemanget i det följande med det generella förbehållet att frekvenssiffrorna i tabellen inte tillåter tvärsäkra slutsatser. Det rör sig, som påpekats, mer om en problemsökande än om en mätande undersökning. Men observera att både felkategorierna och de olika invandrarspråken kan grupperas samman efter olika kriterier, vilket redan detta begränsade exempelmaterial bör ge en antydning om. Det blir därigenom möjligt att få tydligare belägg för olika tendenser i materialet.

Ordföljd

Ett viktigt medel att signalera skillnaden mellan huvudsats- och bisatskonstruktion i svenskan är ordningsföljden mellan subjekt (S) och finit verb (V); samtidigt har ordningsföljden mellan S och V andra grammatiska funktioner. (Se utförligare i Hammarberg & Viberg 1975, 1976 och under utgivande.) Inversionsfel i olika slags kontexter är vanliga i alla delkorpusarna. Feltypen i fallet (3) påminner om den i (4): i båda fallen har en satsinledande partikel (So, Co) felaktigt likställts med de initialplacerade konstituenterna som i huvudsats föranleder inversion. Feltypen kan förstås som resultatet av en övergeneralisering om man betraktar meningar av typen (5), där en huvudsats inleds med ett icke-subjekt och därför skall ha inversion. Fel av typ (5) är vanliga i alla delkorpusar, men det som är viktigt för oss att konstatera är att meningstypen är oerhört frekvent i text, och att rättställena överväger stort i materialet: alla elever lär sig snabbt att (med en viss felmarginal) invertera i huvudsats efter inledande adverbial, objekt, predikativ etc., och till detta är felen i (3) och (4) en parallell. På kuppen uttraderas en markör för distinktionen huvudsats/bisats.

Det kan vara av intresse att lägga märke till den speciella fel-fördelningen hos grekiskspråkiga (Gr), eftersom den antyder ett samband mellan modersmålsmönstret och felbenägenheten. I de fyra aktuella invandrarspråken används i regel inte inversionen som ett grammatiskt reglerat distinktionsmedel för huvudsats/bisats; det enda undantaget är frågeordsinledda satser i engelskan, typen Who is Tom?/Tell me who Tom is. Den grundläggande ordföljden är i engelskan och grekiskan SV0 (subjekt-verb-objekt), i japanskan och turkiskan SOV. I grekiskan, där VS är en möjlig ordföljd vid sidan av SV, finns emellertid en påtaglig tendens att invertera oftare i bisats än i huvudsats (en undersökning vid Nygrekiska avdelningen vid Stockholms universitet av Athanasia Paralikidis synes bekräfta detta). Möjligen är det denna tendens som slår igenom när de grekiska eleverna i hela 25 fall inverterar i bisats.

Platshållare

En förutsättning för att ordningen mellan S och V skall kunna fungera som en syntaktisk signal är att de båda konsekvent sätts ut i satsen, även när de är överflödiga från betydelsesynpunkt. Det visar sig mycket riktigt att språk som utnyttjar inversionen för syntaktiska funktioner också är "platshållarspråk": de kräver regelbundet utsättande av t.ex. personliga pronomen och formellt subjekt. (Jämför Hammarberg & Viberg 1975 och under utgivande.) Svenskan och engelskan hör till denna språktyp, grekiskan, japanskan och turkiskan däremot inte. I vissa kontexter, som i (6), görs huvudsats/bisats-distinktionen otydlig om en platshållare utelämnas.

Platshållarfelen verkar överlag ha ett mycket nära samband med modersmålets mönster. Så förekommer t.ex. subjektsutelämnningar i bisats (liksom för övrigt också i huvudsats) regelbundet hos elever med icke-platshållarspråk som modersmål, men inte hos engelskspråkiga. De enda otillåtna subjektsutelämnningar som förekommer hos engelskspråkiga är i satser efter samordnande konjunktion, med adverbialframflyttning, som i (7), där engelskan i motsats till svenskan tillåter att subjektet stryks. Utelämnning av subjektmärket som, som är säreget för svenska-danska-norska, och vars enda funktion är att uttrycka huvudsats/bisats-distinktionen, finner vi hos alla de undersökta invandrargrupperna; se (8).

Bisatsinledare

Den kanske viktigaste bisatsmarkören i svenskan och många andra språk är underordningsmorfem såsom konjunktioner, relativpartiklar etc. Svenskan, engelskan och grekiskan fungerar likartat på denna punkt, med initialt placerade underordningsmorfem (bisatsinledare). Japanskan använder inte relativpartiklar, utan kännetecknar attributiva satser genom att placera dem före det element de bestämmer. Konjunktioner används, men placeras finalt i bisatsen. Turkiskan saknar praktiskt taget helt finita bisatser och därmed också underordningspartiklar; i stället underordnas satser genom nominalisering (participkonstruktioner), vilket inte hindrar person- och tempusangivelser.

Mot den bakgrunden är det intressant att se att det är japaner och turkar som utelämnar konjunktioner, som i (9), och att turkar ibland tappar bort det underordnande elementet i fall som (12).

Men observera också att japaner inte uppvisar någon tendens att förlora som i relativsatser. Snarare överanvänder de som, liksom turkar, i fall som (13). Utan att vilja dra specifika slutsatser kan vi nog anta, att en osäkerhet om relativpartikeln som:s exakta användningsområde spelar in vid typen (13).

Engelskan och grekiskan har system av bisatsinledare som relativt nära överensstämmer med svenskans. Partiella likheter mellan språk lägger försåt för språkelever. Inte oväntat uppträder hos engelsk- och grekiskspråkiga fel som verkar vara övergeneraliseringar efter modersmålets mönster. Hit får man föra de engelskspråkigas utsträckning av att till fall som (11) och (16) (jämför that) och var till fall som (15) (jämför where), och likaså grekernas användning av som och där som i (14) (gr. $\pi\omicron\upsilon$ = rel. 'där', 'dit', 'som' respektive $\acute{\epsilon}\kappa\epsilon\tilde{\iota}\ \pi\omicron\upsilon$ = 'där varest', 'där som').

Låt oss återgå till utgångstemat. Vi har sett att det är möjligt att sätta elevens stötestenar i svenskan i samband med deras språkliga bakgrund och beskriva hur feltendensen varierar tvärs över ett antal invandrarspråk och ange vilka elevgrupper som gör vilka slags fel. Men vi kan lika gärna vända på tankegången. Vi kan utgå från den variation i felbilden som vi finner i materialet och fråga efter hur svenskans

egenheter skall karakteriseras i denna ram. Vi kan också fråga efter sambanden mellan de karakteristiska inlärningsproblemen i svenskan och de strukturdrag som kännetecknar språket vid en typologisk jämförelse med andra språk.

F E L K A T E G O R I	ANTAL OBSERVERADE FEL				EXEMPEL
	Eng	Gr	Ja	Tu	
I. ORDFÖLJD					
Bisats: # So S V → # So V S	3	25	2	8	(3)
Huvudsats: # Co S V → # Co V S	6	1	12	13	(4)
Huvudsats: # Adv V S → # Adv S V	+	+	+	+	(5)
II. PLATSHÄLLARE					
Subjektspronomen (inkl. formellt subjekt) saknas i bisats	0	+	+	+	(6)
D:o i huvudsats i kontexten Co Adv V ____	+				(7)
Subjektsmärke <u>som</u> saknas	+	+	+	+	(8)
III. BISATSINLEDARE MM					
Konjunktion saknas	1	0	13	5	(9)
<u>att</u> + frågeord i indirekta satser	0	0	2	2	(10)
Felvald konjunktion	7	0	16	9	
därav <u>som</u> → <u>att</u> i emfatiska konstr.	3	0	1	0	(11)
övriga konj → <u>att</u>	0	0	6	0	
<u>även om</u> → <u>även</u> , <u>därför att</u> → <u>därför</u> , <u>att</u> → <u>för</u>	0	0	0	6	(12)
So → Co	0	0	0	3	
Relativpartikel eller -pronomen saknas	1	1	0	2	
Inskotts- <u>som</u>	0	0	6	6	(13)
Felvald relativpartikel:					
<u>där/dit</u> → <u>som</u>	0	4	0	1	(14)
<u>där</u> → <u>där som</u>	0	3	0	0	(14)
<u>där</u> → <u>var</u>	3	0	0	0	(15)
<u>som</u> → <u>att</u> (i attributiva satser)	5	0	1	0	(16)
övrigt	2	2	4	2	

Tabell över felförekomst. FÖRKLARINGAR:

- + = feltypen uppträder regelbundet i materialet, en fullständig räkning har inte gjorts
 → = ersätts i elevens text med
 # = satsgräns
 Adv = adverbial
 Co = samordnande konjunktion ('coordinator')
 S = subjekt
 So = bisatsinledare (konjunktion, relativpartikel etc.) ('subordinator')
 V = finit verb

EXEMPEL TILL TABELLEN

(Rättelse inom böjda parenteser, elevens modersmål till höger inom hakparenteser.)

- (3) När kom jag fram stannade jag [Grekiska]
(jag kom)
- (4) Han äter fisk och kokt potatis och dricker han öl. [Turkiska]
(/han/ dricker)
- (5) Plötsligt jag såg min kompis. [Turkiska]
(såg jag)
- (6) När började mörka vändade vi till stan igen. [Grekiska]
(När det började mörkna)
- (7) På vägen till bussarna sprang vi forbi pressbyrån [Engelska]
för att köpa ett häfte SL kuponger och sedan gick
över gatan
(och sedan gick vi över gatan; och gick sedan
över gatan)
- (8) Jag läser om nya skivor och vad ska hända på TV. [Engelska]
(vad som ska hända)
- (9) En av dem kom från Umeå, kunde vi sova hans vill. [Japanska]
(Eftersom en av dem var från Umeå, kunde vi sova
i hans villa.)
- (10) Hon frågar dem att vad vi ska göra. [Japanska]
(vad de ska göra)
- (11) Det är fortfarande sällan att kvinnor har chans att [Japanska]
få en ansvarsfull post
(som [Åtminstone i den uppsvenska språkvariant som
eleven konfronterats med])
- (12) Om man är sjuk i Turkiet, Då måste man betala den [Turkiska]
läkaravgiften sjukhusavgiften och medicinavgiften
själv, även man har så dålig inkomst.
(även om)
- (13) Hon tycker att de järnvägsarbetarna som bryr sig [Turkiska]
inte om politik.
(att järnvägsarbetarna inte bryr sig om politik)
- (14) Där som jag bor är ett samling hus som inga känner [Grekiska]
varann
(Där jag bor där inga känner)
- (15) Vi har en ganska stor trädgård var vi odlar en massa [Engelska]
grönsaker.
(där)
- (16) en hund at heter Pluto [Engelska]
(som)

Ake Viberg

SVENSKAN I SPRÅKTYPLOGISKT PERSPEKTIV

Orientering om typologiundersökningen inom projektet "Svenska som målspråk".

Syftet: Olika aspekter på språkjämförelse

Språk kan jämföras i många syften. Den komparativa metoden inom språkvetenskapen förknippas kanske närmast med syftet att fastställa historisk släktskap mellan språken (genetisk inriktning). Man kan också inrikta sig på att åstadkomma ett klassifikationssystem som utifrån rent strukturella kriterier indelar språken i ett hanterligt antal typer (typologisk inriktning) eller på att bakom de många språkspecifika företeelserna finna universella principer, giltiga för alla språk (universell inriktning). I pedagogiska sammanhang har man intresserat sig för att så tydligt som möjligt påvisa hur språkstrukturen skiljer sig mellan två eller flera språk (kontrastiv inriktning). Slutligen kan man också se hur olika språkdrag är geografiskt distribuerade (areal inriktning). Mitt syfte har varit att tillämpa sådana språkjämförande metoder för att få fram bakgrundsdata om de viktigaste invandrarspråken i Sverige av idag. Målet har närmast blivit att ringa in de språkspecifika dragen i svenskan (att upprätta en typologisk profil för svenskan).

Urvalet av språk

Av praktiska skäl tillhör kärnan av de språk som jämförs med svenskan de vanligaste invandrarspråken i Sverige, ett urval som skulle verka godtyckligt ur rent teoretisk synvinkel. För vissa grammatiska delområden har jag för närvarande relativt fylliga data från följande språk: spanska, polska, serbokroatiska, nygrekiska, persiska, kurdiska, finska, ungerska, arabiska, turkiska och japanska.

Det har också visat sig vara intressant att komplettera detta material med data från de övriga nordiska språken och från tyska, engelska och franska. På så sätt får man en grupp med språk som står svenskan mycket nära i genetiskt och arealt avseende. Från teoretisk synvinkel kan språken sedan ordnas på en skala från närspråk till fjärrspråk. Man kan därvid utgå från en genetisk, en areal eller en strukturell-typologisk indelning och se hur olika drag grupperar sig i förhållande till denna. För närspråken är det möjligt att åstadkomma

ett tämligen representativt material (oavsett vilken indelningsgrund man väljer) medan de övriga språken är mera punktvis valda exempel på språk av annan typ. Genom att utnyttja resultaten från den växande litteraturen kring typologi och universalier kan man också ange svenskans och när-språkens position i förhållande till övriga språk. (Om typologi och universalier, se t.ex. Li 1975 och 1976 samt WPLU. För en kombination av areala och typologiska drag, se Masica 1976. Jämför Beckman 1934.) Det är också möjligt att på ett principiellt motiverat sätt precisera svenskans ställning inom gruppen av närspråk. Den vidare typologiska undersökningen visar vilka parametrar som är relevanta vid en jämförelse av språk.

Material och metod

Fakta om språken har jag naturligtvis sökt i de olika grammatiska beskrivningar och lexikon som finns tillgängliga på ett för mig begripligt språk. Problemet är att dessa bara till en del innehåller vad man söker. Dessutom finns risken att en del beskrivningar är något föråldrade. Jag har därför i stor utsträckning kompletterat de uppgifter jag fått fram på detta sätt genom utfrågning av informant. Denna har tillgått så att jag upprättat ett paradigm på svenska över ett grammatiskt delområde som jag velat ha uppgifter om. Sedan har jag fått detta översatt av en tvåspråkig informant som behärskar svenska och har ett invandrar-språk som modersmål. Ett kort utdrag ur mina anteckningar kring hur frågeordsfrågor bildas i punjabi illustrerar tekniken. Följande sats utgjorde underlag för paradigmet:

Admi niah kal garaj vich kar toti	Mannen tvättade bilen i
man subj igår garage i bil tvättade	garaget igår

Informanten översatte den givna svenska meningen och hjälpte sedan till att identifiera de olika delarna av satsen. Sedan prövade jag att successivt befråga de olika leden:

Kal garaj vich kar kinah toti	Vem tvättade bilen i
igår garage i bil vem tvättade	garaget igår?

Admi niah kal garaj vich ki tota	Vad tvättade mannen i
man subj igår garage i vad tvättade	garaget igår?

Admi niah kal kar kitha toti
var

Var tvättade mannen bilen igår?

Admi niah garaj vich kar kidan^η toti
när

När tvättade mannen bilen i
garaget?

Ordföljden följer ett tydligt mönster. Informanten föredrog genomgående att placera frågeordet direkt före verbet. Han godkände dock vissa andra positioner då jag flyttade frågeordet runt i satsen och frågade vilka positioner som var acceptabla. Följande visar de möjliga alternativen då RUM befrågas:

NÄST

BÄST	Admi	niah	OK	kal	OK	kar	BÄST	toti	GAR	EJ
	man	subj		igår		bil		tvättade		

Markeringarna anger var kitha 'var' kan sättas in.

När denna metod tillämpas i fält på språk som tidigare inte beskrivits måste man börja från början på ett sätt som jag inte gjort. Jag har helt enkelt läst igenom de aktuella avsnitten i de grammatikor jag kommit över och sedan bestämt mig för vad som behöver kompletteras och vilka kontraster som behöver belysas. Informantmetoden är värd en närmare presentation, eftersom den kan läras ut till aktiva invandrarlärare, som genom denna kan skaffa sig en bättre uppfattning om elevernas modersmål på punkter av särskilt intresse.

En mycket givande metod är också jämförelse av översättningar. Jag har inte själv utnyttjat den metoden i någon större utsträckning hittills. Vad en sådan metod har att ge framgår dock av Mario Wandruszkas Sprachen - vergleichbar und unvergleichlich (1969). Ur den kan man vaska fram en hel del material från engelskan, tyskan och de romanska språken, som är relevant även ur typologisk synvinkel.

Som en särskild materialsamlingsmetod måste man nog också räkna litteratursökningsmetoden. Det kan låta litet väl högtidligt att upphöja detta till en särskild metod. Men det är berättigat då man som i många av bidragen i WPLU har samlat uppgifter om en viss grammatisk företeelse från beskrivningar av hundra eller fler olika språk och sedan redovisar resultatet statistiskt.

Studerade grammatiska fenomen

Som en grov arbetshypotes vid materialinsamlingen har jag utgått från tre huvudområden (att gränsen blir flytande i praktiken är självklart):

- (1) Lexikal struktur
- (2) Böjningskategoriernas semantik
- (3) Grundläggande syntax

Inom avsnittet lexikal struktur utgörs ett intressant delområde av verbens semantik och det sätt på vilket verbet styr den syntaktiska uppbyggnaden av satsen i sin helhet (verbets syntaktiska valens). Ett karakteristiskt drag i svenskan är t. ex. att SÄTT i så stor utsträckning måste markeras i de verb som ligger inom det semantiska fältet befintlighet-förflyttning. Man säger på svenska sällan att ett föremål är på en viss plats. Föremål står, ligger eller sitter. Förutom befintlighet anges i verbet det SÄTT på vilket föremålet är orienterat. Detta går igen bl a i konstruktioner av följande slag:

Befintlighet: Vasen står på bordet
?är

Finska	Nygrekiska
Maljakko on pöydällä. vas är bord-på	Τό βάζο είναι στο τραπέζι. BEST vas är på+BEST bord

Presentering: Det står en vas på bordet.

Finska	Nygrekiska
Pöydällä on maljakko.	Είναι ένα βάζο στο τραπέζι. är en vas på+BEST bord

Placerande: Jag ställer vasen på bordet.
sätter
lägger
placerar

Finska	Nygrekiska
Panen maljakon pöydälle. placerar vas-ack bord-till + jag	Βάζω το βάζο στο τραπέζι. placerar BEST vas på+BEST bord +jag

Det finns relativt många språk, i vilka man liksom i finskan och nygrekiskan inte kan använda "kroppsställningsverben" sitta, stå, ligga om ting. Det gäller både vid angivandet av befintlighet, i presenteringskonstruktionen och vid de ur kroppsställningsverben härledda placera-verben. I dessa språk används i mycket högre utsträckning än i svenskan verbet vara för att ange befintlighet. Ofta täcker ett enda verb en stor del av användningsområdet för svenskans sätta, ställa och lägga. (För placera-verben, se Sjögren 1973.) En närmare jämförelse kräver dock att man för in alla de verb i ett visst språk som hör till ett visst fält. I alla språk verkar det finnas rätt många verb som hör till de nämnda fälten och man måste ge en samlad beskrivning av dessa. Men det verkar som om ett litet antal eller ibland bara ett verb kan täcka en stor del av fältet. Det är i synnerhet dessa verb, vilka i många fall hör till språkets mest frekventa ord, som kräver en noggrann analys. Typologiska data är här mycket användbara för att avgränsa det ofta svårdefinierade användningsområdet. Många skenbart mycket okomplicerade verb kan visa sig vara svåra att beskriva semantiskt, då svenskan konfronteras med andra språk. Verbet ha saknar t.ex. ofta en enkel ekvivalent. Likaså bli.

Avsnittet böjningskategoriernas semantik är kanske det mest komplexa. Hit hör beskrivningen av valet mellan olika tempus/aspektformer, kasus/prepositioner, uttryck för species och besläktade kategorier. Vart och ett av dessa områden kräver en omfattande specialundersökning som skulle uppta hela projekttiden. Det är dock möjligt att ge konturerna av svenskans profil på dessa områden.

Nedan följer början till en inplacering av svenskans tempussystem i en allmän typologi. (Aspekt bör också inarbetas i schemat, men jag tillåter mig att se bort från den komplikationen för ögonblicket.)

Vi börjar med att konstatera att det finns språk i vilka man inte obligatoriskt behöver markera tempus (eller aspekt) i varje sats, språk utan tempus. Ett sådant språk är vietnamesiskan. I detta språk refererar verbet i en sats till den tid som framgår av kontexten, såvida ingen markering föreligger som anger ett annat förhållande (Thompson 1965, 209). I svenskan måste ju tempus obligatoriskt markeras på ett verb i varje finit oreducerad sats även om tidsförhållandena klart framgår på annat sätt. Bland de språk som obligatoriskt anger tempus (eller aspekt) i

varje sats kan man urskilja en omfattande grupp till vilken svenskan hör. I dessa språk bygger den grundläggande indelningen på distinktionen FÖRFLUTEN/ICKE FÖRFLUTEN, dvs det grundläggande valet i svenskan råder mellan preterium och presens. Eftersom presensformen delvis kan användas även för att ange framtid kan dessa språk (i anslutning till Ultan 1972) kallas framåtblickande språk. Det finns också vissa språk i vilka den grundläggande indelningen bygger på kontrasten FRAMTID/ICKE FRAMTID. I dessa språk kan "presens"-formen i viss utsträckning även användas om förfluten tid men aldrig om framtid, bakåtblickande språk. Till denna grupp av språk hör främst vissa indianspråk, av vilka det mest kända torde vara guarani (närmare i Ultan 1972).

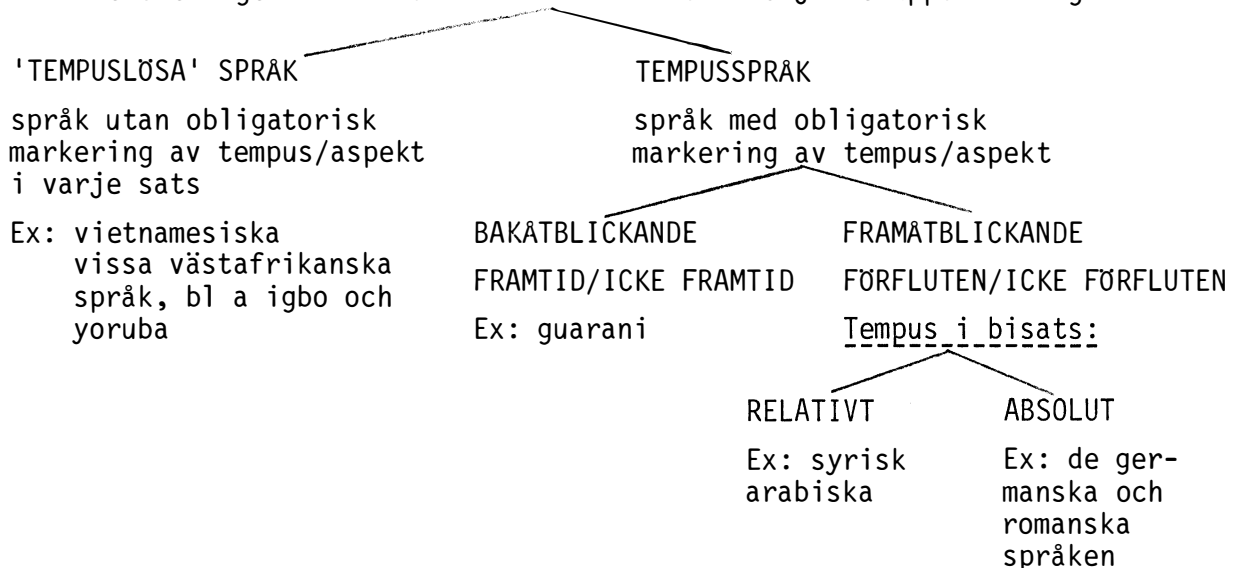
Av särskilt pedagogiskt intresse i invandrarsammanhang är behandlingen av tempus i bisats. Det finns tecken som tyder på att vissa elever som lärt sig huvuddragen av svenskans system i huvudsats kan bomma på motsvarande tempus i bisats, trots att svenskan i stor utsträckning följer samma regler i huvudsats och i bisats. En viktig bakgrundsfaktor i detta sammanhang är att tempus (eller närmast motsvarande kategori) i många av invandrarspråken följer skilda system i huvudsats och i bisats. I svenskan råder ett absolut tempussystem både i huvudsats och i bisats, dvs distinktionen mellan preteritum och presens har i båda fallen talakten som referenspunkt (före respektive samtidigt med talakten). I många av invandrarspråken råder ett relativt tempussystem i bisats. Medan tidsreferensen i huvudsats liksom i svenskan refererar till talakten, gäller tidsreferensen i bisats i förhållande till tempus i den överordnade satsen (före respektive samtidigt med den tid som anges i den överordnade satsen). Följande exempel från syrisk arabiska illustrerar ett sådant relativt tempussystem i bisats (efter Cowell 1964, 340):

εam-yəktob	maktūb	Han skriver ett brev.	
han skriver (impf) brev			
katab	maktūb	Han skrev ett brev.	
han skrev (perf)			
šəfto	εam-yəktob	maktūb	Jag såg att han skrev ett brev.
jag såg (perf) han skriver (impf) brev			
šəfto	katab	maktūb	Jag såg att han hade skrivit ett brev.
han skrev (perf)			

(impf = imperfektiv; perf = perfektiv)

Den imperfektiva formen motsvarar i huvudsats närmast ett svenskt presens (samtidig med talakten). I bisats svarar den mot presens om verbet i den överordnade satsen är imperfektivt eller mot preteritum om verbet i den överordnade satsen är perfektivt (samtidig i relation till den överordnade satsen). Ett likartat relativt tempussystem i bisats föreligger i flera viktiga invandrarspråk.

Resonemanget hittills kan sammanfattas i följande uppställning:

Schemat är rätt grovt men fyller ändå funktionen att ge en uppfattning om variationsbredden på detta område. En mera detaljerad analys får redogöra för sådana problem som avgränsningen mellan perfekt och andra tidsformer i svenskan. Här finns som bekant många gånger betydande skillnader även mellan språk som i princip har en ekvivalent till denna

kategori. Perfekt kan t.ex. som hos Comrie (1976, 56ff) delas upp i ett antal underkategorier. I svenskan används perfekt ofta för att beskriva en situation som har sin början i det förflutna med som består i nuet ("perfect of persistent situation"). Exempel: Jag har redan väntat i tre dagar. I tyskan används presens i detta fall: Ich warte schon drei Tage. För att uttrycka att något nyligen har inträffat ("perfect of recent past") kan man ofta använda perfekt i svenskan: Han har just gått. Språken kan dock skilja sig åt med avseende på hur pass nära i tiden händelsen måste ligga. I spanskan kan man säga: La he visto (perfekt) esta mañana (yttrat på kvällen). På svenska måste man i detta fall använda preterium: Jag träffade henne i morse. (Comrie 1976, 60-61).

För att grovt ringa in svenskan kan man också använda termer som tempusdominerade språk (ex svenska), aspektdominerade språk (ex ryska), tempus- och aspektdominerade språk (ex turkiska) samt språk som varken är tempus- eller aspektdominerade (= tempuslösa språk i uppställningen ovan). (Denna klassifikation ligger nära Pettersson 1976. För en mer utarbetad jämförelse mellan tempus i språk av mycket skild typ, se Braroe 1976, i vilken engelskan jämförs med de nordamerikanska indian-språken papago och lakxota. Jag tror att man i anslutning till Braroe kunde kalla de bakåtblickande språken för "modusdominerade språk".)

Under begreppet grundläggande syntax sammanförs sådana syntaktiska företeelser som påverkar den interna byggnaden av den enkla och sammansatta satsen i stort. Om man vill åstadkomma en slagkraftig typologisk indelning av språken på syntaktiska grunder, gäller det att finna någon syntaktisk egenskap som har konsekvenser för hur alla eller åtminstone de flesta av språkets satser är uppbyggda. En kategori som i sig samlar mycket av satsens struktur är det grammatiska subjektet. I svenskan föreligger ju ett sådant i alla finita, icke reducerade satser. Ett stort antal syntaktiska processer hänvisar dessutom till det grammatiska subjektet: inversionsregeln, passiv, reflexiv, subjektslyftning, lika-NP-strykning, genus- och numeruskongruens på predikatsfyllnaden, för att nu bara nämnda några av de viktigaste reglerna. Enligt Li och Thompson (1976) finns det språk i vilka en kategori grammatiskt subjekt är mycket svagt utvecklat och i vilka de nämnda syntaktiska processerna inte föreligger eller spelar en mer underordnad roll. I förhållande

till sådana språk är svenskan ett subjektsdominerat språk. Motpolen till de subjektsdominerade språken utgörs av de topikdominerade språken. I dessa är de flesta satserna uppbyggda enligt topik/komment-principen i stället för subjekt-predikatdels-principen. Följande enkla engelska exempel hämtade från Li och Thompson visar den principiella skillanden:

John hit Mary
subj predikat

As for education, John prefers Bertrand Russell's ideas.
topik komment

Som framgår av exemplen kan ett språk mycket väl tillåta konstruktioner av båda slagen. Det är dock klart att satser av den övre typen dominerar i engelskan. Även det nedre exemplet som är uppbyggt enligt topik/komment-principen är för övrigt konstruerat enligt subjekt/predikatdels-principen om man ser till den inre strukturen i kommentdelen. I de topikdominerade språken dominerar satser av den nedre typen (och kommentdelen har dessutom en mindre utpräglad subjekt/predikatdelsstruktur än i engelskan). Satsen inleds av ett topik som anger det område inom vilket utsagan inom kommentdelen är tillämplig. Topik är i mycket lägre grad än subjektet integrerat i satsens syntaktiska grundstruktur. I ett subjektsdominerat språk avgör verbet i satsen vad som kan göras till subjekt: Olle gillar simning/Simning tilltalar Olle. Topik kan däremot väljas oberoende av verbet. Avgörande för valet av topik är textgrammatiska faktorer. (Dessa spelar också en viktig roll för valet av subjekt. Men inte i lika hög grad.) Vid sidan av de reno odlade typerna som nämnts ovan urskiljer Li och Thompson också en blandad typ (subjekts- och topikdominerade språk) samt språk i vilka båda kategorierna är svagt utvecklade. Inom den omfattande gruppen av subjektsdominerade språk finns det en liten grupp av språk som obligatoriskt sätter ut ett subjektspronomen även då det är kontextuellt härledbart, som har utvecklat ett särskilt formellt subjekt och som aldrig utelämnar kopulan vara. Till denna grupp av språk hör svenskan och de närmast besläktade språken. I en tidigare rapport (Hammarberg och Viberg 1975 och under utgivande) har gruppen döpts till platshållarspråken. I följande uppställning som bygger på den typologiska tabellen i Li-Thompson (1976, 460) har svenskan och de övriga platshållarspråken infogats på sin plats i en mer övergripande typologi:

<u>Topikdominerade språk</u>	<u>Subjekts- och topikdominerade språk</u>
Kinesiska	Japanska
Lahu (Lolo-burmesiskt språk)	Koreanska
Lisu (" " " ")	.
.	.
.	.
.	.
<u>Subjektsdominerade språk</u>	<u>Språk som vare sig är subjekts- eller topikdominerade</u>
Niger-Kongo	Tagalog (Malajo-polynesiska
Finsk-ugriska	Ilokano språk, Filippinerna)
Semitiska	.
Indoeuropeiska	.
Underavdelning:	.
<u>Platshållarspråk:</u>	.
Svenska och de övriga nordiska språken	
Tyska och holländska	
Engelska	
Franska	

Av uppställningen framgår det att nästan samtliga de språk som utgör kärnan i min undersökning tillhör de subjektsdominerade språken. Enda undantaget utgörs av japanskan som tillhör gruppen subjekts- och topikdominerade språk. På denna nivå tillhör således svenskan och de viktigaste invandrarspråken i Sverige samma typ av språk. Däremot skiljer sig svenskan från en stor del av invandrarspråken genom att den är ett platshållarspråk. Konsekvenserna av detta utreds närmare i Hammarberg-Viberg (1975 och under utgivande).

Hittills har jag huvudsakligen uppehållit mig vid en allmän positionsbestämning av de språk jag undersökt. Huvuddelen av undersökningen består dock av en relativt detaljerad undersökning av de inledningsvis uppräknade språken, konstruktion för konstruktion. Uppläggningsvis framgår rätt väl av de tabeller som finns i de hittills publicerade rapporterna. I dessa kan man finna olika funktioner eller innehållskategorier i en lodrät spalt. Uppgifter om hur motsvarande funktion uttrycks i de enskilda språken är ordnade horisontellt.

Ungefär så här:

Språk	svenska	tyska	nygrekiska	turkiska	japanska	...
Funktion						
.						
Fråga						
.						
Relativ						
.						
Presentering						
.						
.						

Ställer man samman dessa tabeller kan man dels jämföra de uttrycksmedel som finns inom ett språk och se vilket system de bildar (om man följer spalterna lodrätt), dels jämföra vilka olika möjligheter som finns att signalera en viss funktion (om man följer tabellen horisontellt).

Ett exempel på hur en viss kategori kan beskrivas erbjuder relativsatsen. I turkiskan och japanskan, de språk i mitt material som skiljer sig mest från svenskan, står relativsatsen alltid före korrelatet.

Följande exempel från japanskan visar huvuddragen:

[Sono kodomo ga kawaiatte-ita] inu ga sinde-simatta
 det barn förtjust-i-var hund dog

Hunden [som barnet var förtjust i] dog.

På grundval av hur relativsatsen är placerad i förhållande till korrelatet kan man dela in språken i språk med framförställda relativsats (japanska, turkiska) och språk med efterställda relativsats (svenska, nygrekiska, polska m fl). En annan viktig skillnad mellan svenskan å ena sidan och turkiskan och japanskan å den andra är att de båda senare språken helt saknar en motsvarighet till svenskans relativinledare: som, vilken, där etc. Detta är en del av ett allmänt mönster för hur bisatser konstrueras i dessa språk. Japanskan och turkiskan använder inte såsom svenskan bisatsinledare. I stället tillgrips finalt placerade partiklar eller (särskilt i turkiskan) olika

former av nominalisering. Med avseende på hur bisatssystemen i sin helhet är strukturerade kan språken indelas i inledarspråk (svenska, nygrekiska, polska m fl) och icke-inledarspråk (japanska, turkiska). Sedan en sådan allmän typologi har upprättats, kan man jämföra språken inom de olika grupperna mer i detalj.

Inom inledarspråken finns det t ex viktiga skillnader med avseende på vilka ord som kan fungera som relativinledare. Detaljgranskar man språken, så finner man att praktiskt taget varje språk har sitt eget mönster, trots att det samtidigt finns vissa slående likheter. Vilka ord som kan fungera som relativinledare i de undersökta inledarspråken framgår av tabellen. Denna är hämtad ur Viberg (under utg). I denna rapport förklaras och motiveras tabellen betydligt utförligare än vad som kan göras här:

- + anger att ett visst ord med den grundfunktion som anges i vänsterspalten även kan användas som relativinledare
- anger att ett ord med den angivna grundfunktionen inte kan användas som relativinledare. (I grundfunktionen finns däremot alltid en ekvivalent i de behandlade språken.)
- (+) anger att en relativinledare till formen är besläktad men inte helt identisk med det ord som anges i vänsterspalten
- ⊕ anger att ett ord som relativinledare har en annan distribution än i grundfunktionen

Av tabellen framgår bl a att frågeord fungerar som relativinledare i många av språken. Det är en allmän tendens som förmodligen skulle stå sig i ett universellt perspektiv om urvalet av språk breddades. Men ser man till de enskilda inledarna, så finner man en betydande variation. I svenskan kan man använda vilken och när som relativinledare men däremot inte var. Det senare frågeordet kan dock inleda relativsatsen i ca hälften av de övriga språken. Ett särskilt problem är, att en relativinledare kan ha en annan distribution än motsvarande ord i grundfunktionen. I serbokroatiskan t ex svarar što som ett frågeord närmast mot vad, dvs det används då man efterfrågar 'föremål' men inte då man efterfrågar 'person'. Som relativinledare kan što däremot användas efter alla typer av korrelat. Det är detta förhållande som symboliseras med ett inringat plus: ⊕. I flera av de undersökta språken kan man som relativinledare använda en allmänt underordnande konjunktion som närmast är en ekvivalent till svenskans att. (Vid identifikationen har jag fr a sett

efter om inledaren kan användas i objektsbisatser efter verbet säga.) Ett välkänt exempel är engelskans that, ett ord som både fungerar som allmänt underordnade konjunktion och som relativinledare i restriktiva relativbisatser. (Varför relativinledaren that inte räknas som besläktad med demonstrativen that motiveras i rapporten.) Till ett slags all round-inledare har ATT utvecklats i persiskan och kurdiskan. I dessa språk finns det endast en, oböjlig, partikel som kan användas som relativinledare. Denna partikel inleder också objektsbisatser, bl a efter verbet säga.

Genom att på det här sättet börja med att från en språktypologisk utgångspunkt dela in språken i allmänna typer och sedan övergå till en närmare jämförelse av de språk som generellt sett eller med avseende på en viss konstruktion hör till samma typ, så får man enligt min mening en fastare grund att stå på även vid jämförelsen mellan två språk, dvs den typ av jämförelse som har tenderat att dominera inom kontrastiv analys. Mest ger en kombination av de olika perspektiv på språkjämförelsen som jag tillät mig att renodla något i inledningen av den här uppsatsen.

RELATIVINLEDARE I FINITA, EFTERSTÄLLDA RELATIVSATSER MED ETT KORRELAT SOM INNEHÅLLER ETT LEXIKALT NOMEN

Frågeord	SVENSKA	ENGELSKA	TYSKA	FRANSKA	SPANSKA	POLSKA	SERBOKROAT.	FINSKA	UNGERSKA	PERSISKA	KURDISKA	ARABISKA (Tunis.)	NYGREK.
VEM	-	+	-	⊕	+	-	-	-	(+)	-	-	-	-
VAD	-	-	-	⊕	+	-(1)	⊕	-	(+)	-	-	-	-
VAR	-	+	+	+	+	+	+	+	(+)	-	-	-	⊕
NÄR	+	+	-	-	+	+	+	-	(+)	-	-	-	-
VILKEN	+	+	+	+	+	+	+	-	(+)?	-	-	-	-
<u>Demonstra-</u> <u>tiver</u>													
DENNE, DEN	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	(+)	-
DÄR	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DÄ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Allmänt underordn.													
ATT	-	+	-	+(?)	-	-	-	-	-	+	+	-	-
Särskild relativ inled.	som oböjl.; kan stå efter alla korrelat	-	-	-	-	-	što 'vad' oböjl.; efter alla korrelat	joka böjs i numerus, kasus; efter alla korrelat	-	-	-	illi oböjl.; Oblig. om korrelat är +DEFINIT Utelämn. oblig.vid -DEFINIT	pou 'var' alt. 'som' oböjl.; efter alla korrelat
Kan inled. utelämnas?	ja	ja	nej	nej	nej	nej	nej	nej	nej	nej	nej	nej	nej

(1) Dock kan co 'vad' i talspr. användas som relativinledare

Optionellt.
Endast i restriktiv rel.-sats om ett annat led än subj. relativiserats.

ENGLISH SUMMARY

This report gives a brief orientation about two studies within the SSM project which were originally intended as introductory studies to the project work, but were gradually extended as it became clear that more detailed research on various crucial points would rather fit in as sub-studies. These are presented in the SSM Reports. We are working on a larger report on the error study and one on the typological study.

Swedish in the light of immigrant learners' errors

Error analysis is here treated as an explorative instrument in the study of learning problems in Swedish for immigrants with various language backgrounds. The investigation aims at giving (a) a systematized collection of illustrative authentic error examples, and (b) guidance to problems that need to be studied more thoroughly. Ten immigrant languages are represented as source languages, viz. English, Spanish, Greek, Polish, Persian, Finnish, Hungarian, Turkish, Japanese and Arabic. The material consists of compositions written by adult students in Swedish classes at various levels of proficiency, roughly 11,000 words for each source language. An all-round collection and various selective collections of errors have been undertaken. The errors are defined and categorized in target-language-related terms, but the learner-related aspect is also discussed. The paper is concluded by a discussion of a group of error types which illustrate problems of sentence subordination. They show the variation of the error picture across four source languages, but can also serve to cast light on the characteristics of the target language.

Swedish in a typological perspective

Languages can be compared for many purposes; the orientation may be genetic, typological, universal, contrastive or areal. The present purpose is to define language-specific characteristics of Swedish (to establish a typological profile of Swedish), and to relate it to the

major immigrant languages. In gathering facts about the various languages, information from linguistic literature has been supplemented by the analysis of data from native informants. The facts thus studied fall into three main areas of language structure, (1) lexical structure, (2) the semantics of inflectional categories, and (3) basic syntax. Lexical structure is illustrated here by some comparative examples of verbs of location and placing (be, put and equivalents). To exemplify the semantics of inflectional categories, a brief sketch of the typology of tense systems is discussed. A point in the typology of basic syntax is the relation of the place-holder type of languages (treated in our earlier reports) to the notions of subject- and topic-prominent languages. The full presentation will include tables of linguistic phenonema in which the grammatical means that are used to express various functions are plotted against a number of languages, in the following way:

	Swedish	English	Greek	Turkish	...
Question
Relative
Presentation

This shows the system of grammatical means available in each language (if the table is read vertically), and the variety of grammatical solutions that are used in languages to signal a certain function (if the table is read horizontally). To give a more specific example of this, a table of relative clause introducers concludes the paper.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Beckman, Natanael (1934), Västeuropeisk syntax. Några nybildningar i nordiska och andra västeuropeiska språk. I: Göteborgs högskolas årsskrift 40. Göteborg.
- Braroe, Eva (1976), Tempusteoriens värde för språkpedagogiken. I: Sigurd, Bengt och af Trampe, Peter (utg.), Lingvistik och språkpedagogik. Institutionen för lingvistik, Stockholms univ.
- Comrie, Bernard (1976), Aspect. Cambridge University Press. Cambridge.
- Cowell, Mark (1964), A Reference Grammar of Syrian Arabic. Georgetown University Press. Washington.
- Hammarberg, Björn och Viberg, Åke (1975), Platshållartvånget, ett syntaktiskt problem i svenskan för invandrare. SSM Report 2. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Hammarberg, Björn och Viberg, Åke (1976), Reported Speech in Swedish and Ten Immigrant Languages. SSM Report 5. Även i Karlsson, Fred (utg.), Papers from the Third Scandinavian Conference of Linguistics, Hanasaari, October 1-3, 1976, Text Linguistics Research Group, Academy of Finland, Turku.
- Hammarberg, Björn och Viberg, Åke (under utg.), The Place-Holder Constraint, Language Typology, and the Teaching of Swedish to Immigrants. Under tryckning i Studia linguistica.
- Li, Charles N. (utg.) (1975), Word Order and Word Order Change. University of Texas Press. Austin.
- Li, Charles N. (utg.) (1976), Subject and Topic. Academic Press. New York.
- Li, Charles N. och Thompson, Sandra A. (1976), Subject and Topic: A New Typology of Language. I: Li (1976).
- Masica, Colin P. (1976), Defining a Linguistic Area. South Asia. Univ of Chicago Press. Chicago och London.
- Nickel, Gerhard (utg.) (1972), Fehlerkunde. Beiträge zur Fehleranalyse, Fehlerbewertung und Fehlertherapie. Cornelsen. Berlin.
- Palmborg, Rolf och Ringbom, Håkan (utg.) (1977), Föredrag vid konferensen om kontrastiv lingvistik och felanalys, Stockholm och Åbo, 7-8 februari 1977. Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut. Åbo.
- Pettersson, Thore (1976), Tempus. I: Gårding, Eva (utg.), Kontrastiv fonetik och syntax - med svenska i centrum. LiberLäromedel. Lund.
- Richards, Jack C. (utg.) (1974), Error Analysis. Perspectives on Second Language Acquisition. Longmans. London.

- Schumann, John H. och Stenson, Nancy (utg.) (1975), New Frontiers in Second Language Learning. Newbury House. Rowley, Mass.
- Sjögren, Peter (1973), Konsten att placera. I: Svenskans beskrivning 7. Utgiven som Folkmålsstudier 23. Akademiska bokhandeln. Helsingfors.
- Svartvik, Jan (utg.) (1973), Errata. Papers in Error Analysis. Gleerups. Lund.
- Thompson, Laurence C. (1965), A Vietnamese Grammar. University of Washington Press. Seattle.
- Ultan, Russell (1972), The Nature of Future Tenses. I: WPLU 8.
- Viberg, Ake (under utg.) Relativer i svenskan och de vanligaste invandrar-
rarspråken. SSM Report.
- Wandruszka, Mario (1969), Sprachen - vergleichbar und unvergleichlich. Piper. München.
- WPLU = Working Papers on Language Universals 1-20. 1969-1976. Stanford University. Stanford.